

LASTEN JA NUORTEN DOKUMENTTIELOKUVATAHAHTUMA

Vad är en Dokumentärfilm?

Dokumentärfilmen är konst. Den är ett verk som inte kan hängas upp på väggen, men som kan förändra tittarens världsbild. Dokumentärfilmen är ett utmärkt redskap för att påverka. Den kan ge tittaren ny kunskap eller förståelse, den kan ge anvisningar eller möjligheter till att förändra världen. Tittaren påverkas av information, men även mer av känsla. Bilder, röster och människor som väcker känslor förvaras mycket djupare i vårt minne än ren kunskap. Kunskap som väcker känslor får tittaren att hållas kvar i bänken. Dokumentärfilmen ger tittaren en upplevelse. Den handlar inte om att mekaniskt spara information med en kamera, utan om att kreativt tolka bild, ljud och tema. Den skotska John Grierson började på 1920-talet använda begreppet dokumentärfilm, och han definierade den som "kreativt behandlande av sanningen".

Vad är sanning? Dokumentärfilmen baserar sig på verkliga personer och saker som hänt i verkligheten. Efter det är ingenting entydigt sanning eller påhitt, det är dokumentaristens tolkning av verkligheten. Regissören samlar bitar ur verkligheten i form av bild, ljud och iakttagelser, och sammanfogar dessa för att få en tolkning som är i enighet med hans syn på temat. Filmen är en berättelse, den har en början och ett slut, i motsats till t.ex. fotografiet. Berättelsen förstärker det faktum att filmen kan tolkas på många olika sätt. Dokumentärfilmen är alltid regissörens åsikt. Regissören är också ansvarig för sin åsikt, dvs. för vilken bild hon/han ger av sin huvudperson och av den värld hon/han filmat. Hon/han måste stå bakom den tolkning som hennes/hans film förmedlar, och komma ihåg att huvudpersonerna fortsätter sina liv också efter att filmens eftertexter slutat rulla. Regissören kan inte veta hurdan den slutgiltiga tolkningen av filmen blir, för den äger rum innanför varje enskild tittares huvud.

Vad gör filmen till en film? Ingredienserna i en film är rörlig bild och ett mångfacetterat ljud. Grunden för filmberättandet är montage, dvs. klippning av bilder och ljud så att de tillsammans skapar nya sinnesintryck. Klipper vi från en bild av en varg till en bild av en skrikande människa är intrycket annorlunda än ifall vi skulle klippa från vargen till en bild av en jägare på lur. Filmen är precis det: konsten att skapa sinnesintryck. Hur ska man väcka de intryck som man planerat i tittaren? Hur får man tittaren att känna sorg? Och att skratta? Alla rörliga bilder som sparas i världen är inte filmer. När man gör en film behandlar man den rörliga bilden kreativt, genom att klippa och lägga ihop olika bilder skapar man samband som väcker känslor eller eggjar upp tankarna. Oftast innehåller filmen en berättelse, dvs. den har en början och ett slut samt vändpunkter, hinder och lösningar. Alltid grundar sig filmberättandet inte på en berättelse, man kan också behandla ämnet mer poetiskt. I så fall kan bilderna och ljuden framställa en inre monolog eller en skarpsynt undersökning av filmens tema. Med montage kan man också dra ihop tid. I filmberättandet visar man inte precis allt som hände på filminspelningen eller ens allt som man filmat. Ur materialet väljer man endast de viktigaste bilderna, dvs. de som är nödvändiga för att berättelsen och regissörens tolkning ska kunna förstås.

Ifrågasätt allt du ser. I realityserier, tv-reportage och aktualitetsprogram finns samma ingredienser som i dokumentärfilmer. Också de återger den verkliga världen och verkliga människor, och så som dokumentärfilmen presenterar inte de heller en påhittad värld, något som

den fiktiva filmen gör. Reality-tv är dock mer underhållande än dokumentären, och tv-reportagen och aktualitetsprogrammen fokuserar mera på att endast förmedla information. Dokumentärfilmen kan vara underhållande, rolig eller informativ, men den innehåller en stark tolkning om ämnet och ett visuellt kreativt förverkligande samt en genomtänkt, enhetlig stil. Gränsen mellan dokumentär och fiktion håller på att försvinna. Vi ser dokumentärer där en del av filmen är dramatiserad, och "dokusåpor", dvs. underhållande dokumentärserier t.ex. från ett flygfält eller ett sjukhus. Det finns också "låtsasdokumentärer" (t.ex. Spinal Tap) som är fiktion som presenteras i form av dokumentärfilm.

Tittaren ser inte hela sanningen i någon av dessa dokumentärformer. Det vi ser är de saker och händelser som regissören valt att visa. Tittaren kan inte veta ifall regissören klippt bort allt material som kritiserar ämnet. Tittaren kan inte heller veta ifall huvudpersonen får betalt för att tala annat än sanning. Å andra sidan kan inte heller regissören alltid veta hur sanningsenligt huvudpersonen uppför sig och talar framför kameran. Redan det att man tar med en kamera till filminspelningen förändrar den ursprungliga situationen, den så kallade verkligheten. Tror du på allt du ser?